

Asia: VN/32825/2024

Hallituksen esitys eduskunnalle opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan virastouudistusta koskevaksi lainsäädännöksi

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Suomen Elokuvaohjaajaliitto SELO ry on perehtynyt lausuntopyyntöön ja esitysluonnokseen opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan virastouudistusta koskevaksi lainsäädännöksi.

SELO ry:n huomiot keskittyvät kommentoimaan esitystä uudeksi Kulttuurivirastoksi, joka yhdistäisi Taiteen edistämiskeskuksen (Taike) sekä Kansallinen audiovisuaalisen instituutin (Kavi). Emme vastusta yhdistämistä, mutta yhtenä elokuva-alan keskeisenä tekijäjärjestönä SELO ry haluaa tuoda esille, että emme näe perusteluita yhdistää näitä kahta toisistaan hyvin erillään olevaa ja nyt itsenäisesti hyvin toimivaa virastoa, joita on tehokkuuden nimissä lähivuosina uudistettu jo monesti. Niiden toimialat ja toimintatavat eroavat toisistaan merkittävästi, eikä yhdistymiselle asetettuja synergiaetuja tai laajemmin sivistyshallinnon tavoitteita edistää osaamista, kulttuuria, kasvua edistettäisi. Pikemminkin vaarana on, että kumpikin virasto supistuu, toiminta rajoittuu ja taiteen autonomia heikentyy merkittävästi. Alla perustelemme miksi.

- Kansallisen audiovisuaalisen instituutin tehtävät ovat uudessa laissa huomattavasti suppeammat, eikä laki takaa audiovisuaalisen kulttuurin, eikä varsinkaan elokuvakulttuurin laajamittaista säilyttämistä sekä esittämistä. Lakiesityksessä keskitytään mediakasvatukseen ja mediaympäristön säilyttämiseen tai

audiovisuaalisen kulttuurin edistämiseen, mutta elokuvakulttuuri mainitaan esityksessä erikseen vain kerran. Moninaisen elokuvahistorian ja -kulttuurin voidaan katsoa sisältyvän audiovisuaaliseen kulttuuriin, mutta SELO huomauttaa, että nimenomaan elokuvakulttuurin säilyttäminen, tutkiminen ja esittäminen tulisi olla laissa selvemmin muotoiltu. Kavin nykyiset tehtävät liittyvät nykyisellään nimenomaan suurimmalta osin elokuvaan ja elokuvakulttuurin säilyttämiseen, tutkimiseen ja esittämiseen. Maailmassa, missä audiovisuaalisen sisällön määrä ja merkittävyys sekä varsinkin generatiivisella tekoälyllä luotujen (keinotekkoisten) sisältöjen määrä kasvaa eksponentiaalisesti, on laissa mielestämme tarkemmin määriteltävä ja taattava Kavin velvoite ylläpitää elokuvakulttuuria ja esittää sitä nimenomaan elokuvateatterissa. Se on osa moninaista mediakasvatusta. Uudessa lakiesityksessä näin ei ole. (s. 80: ”Momentin 6 kohdan mukaan viraston tehtävänä olisi edistää audiovisuaalisen kulttuurin tuntemusta, mutta siinä ei enää määriteltäisi tehtävän toteuttamisessa käytettäviä keinoja”).

- Taiteen edistämiskeskuksen uudet tehtävät ovat tarkemmin määriteltäviä, mutta myös SELO ry yhtyy Taiteen edistämiskeskuksen omaan sekä Suomen Taiteilijaseuran lausuntoon varsinkin vertaisarvioinnin kirjaamisesta lakiin. Esityksessä on mainittu vertaisarvioinnin periaate apurahoja jaettaessa, mutta se ei mielestämme riitä. Taiteen vapaus on sekä autonomia turvattu perustuslain 16§:n nojalla, eikä lain velvoite täyty pelkällä periaatteella. Päätösrakennetta on syytäkin tarkastella, mutta nyt esitys ehdottaa noin 200 luottamushenkilön toimielintä korvattavaksi yhden toimielimen ja paneeleissa tapahtuvan asiantuntija-arvioinnin (asiantuntijapankki) mallilla. Tämä malli herättää monia kysymyksiä ja on vielä epäselvä.

- o Lakiin tulee kirjata velvoite vertaisarviointiin apurahoja arvioitaessa. Näin taiteen vapaus ja autonomia toteutuu, sekä taiteilijoiden asiantuntemusta hyödynnetään parhaalla mahdollisella tavalla, eikä valta keskittyisi taide- ja kulttuurineuvostolle.

- o taide- ja kulttuurineuvoston tehtäviä, toimivaltaa ja kokoonpanoa tulisi

tarkentaa. (s.82: ”Mainituille toimielimille nykyisin kuuluvat tehtävät siirrettäisiin soveltuvin osin taide- ja kulttuurineuvoston tehtäviksi”). Myös Kavin 4§:ssa tarkoitetun neuvottelukunnan tehtävät siirtyisivät ko. neuvostolle, tätä kuitenkin erikseen varmistamatta tai tarkemmin määrittelemättä. Mielestämme laissa tulisi varmistaa myös Kavin neuvottelukunnan olemassaolo, muuten on vaarana, että sellainen lakkaa olemasta. S. 83 (pykälän 2 momentin mukaan) mainitaan, että ”neuvostossa olisi tarpeen olla myös lapsille turvallisen mediaympäristön ja audiovisuaalisen kulttuurin asiantuntemusta”. Mielestämme pitäisi kuitenkin erikseen eritellä ja varmistaa, että neuvostossa on myös elokuvakulttuurin asiantuntemusta. (Audiovisuaalinen kulttuuri on laajempi käsite, eikä välttämättä tarkoita elokuvakulttuuria). Parhaimmassa tapauksessa neuvostosta muodostuisi riippumaton, vaikutusvaltainen, moninaisesti kulttuurialaa puolustava ääni.

o Haluamme myös kiinnittää huomiota uuden taide- ja kulttuurineuvoston puheenjohtajan ja jäsenten toimikausien pituuteen: siihen esitetään muutosta aiemman kahden sijasta neljä vuotta. Nykyisellään peräkkäisiä toimikausia voi olla enintään kaksi, joten katsomme, että kahdeksan vuoden toimikausi on tälle merkittävää julkista valtaa käyttävälle toimijalle liian pitkä. Joko toimikauden pituutta tai niiden peräkkäisyyksien määrä tulisi rajata aiemmasta.

o Taide- ja kulttuurineuvostoa yksityiskohtaisemmin tarkasteltaessa, on epäselvää miten ko. asiantuntijapankit koostetaan, kuka ne valitsee ja miten esimerkiksi esteellisyys todennetaan? Lakiesitys jättää asiantuntijapankkimallin muodostamisen ja yksityiskohdista päättämisen uuden viraston sisäiseksi asiaksi, mutta SELO katsoo että julkisen vallan käytön läpinäkyvyyden kannalta on välttämätöntä, että tämän uuden päätösvallan tarkempi määrittely lain tasolla on tarpeen. Kun asiantuntijapankeista ei ole säädetty lain tai asetuksen tasolla, ei myöskään

ole määritelty taide- ja kulttuurineuvoston ja asiantuntijapankin välisestä toimivallasta. Tämä herättää kysymyksen onko esimerkiksi mahdollista, että neuvosto voi puuttua asiantuntijoiden apurahapäätöksiin?

Muiltakin osin SELO yhtyy Taiken, STS:n ja Forum Artisin lausuntoihin lakiesityksestä.

Siurua Jukka
Suomen Elokuvaohjaajaliitto ry - Saara Saarela hallituksen puheenjohtaja
Jukka Siurua toiminnanjohtaja